

גליון נושא: 'זמן האכילה'

בס"ד, יום ג' לפרשת נשא, א' סיון תשע"ו. דיונים אקטואליים בענייני דיומא. לעורך לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.
נתרם לע"נ הרב צבי בן הרב חיים גרינהוט זצ"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

מתי לאכול את הסעודה החלבית ?

מאכלי חלב בסעודת ליל החג: יש נוהגים לסעוד בליל שבועות חלבי בלבד, כתחליף לסעודה בשרית. ועיין לעיין מה שורש המנהג.

והנה מנהג זה כבר מוזכר בדרכי תשובה (סימן פט ס"ק יט) ובספר סדר היום, ובספר משנת יעקב - יש שנוהגים לאכול את מאכלי החלב בסעודת ליל חג השבועות. לפי שגמרו לספור ספירת העומר, יש לעשות סעודה לגמרה של מצוה (כמבואר בשו"ע סימן תרס"ט בהג"ה מדברי הטור), על כן עושים סעודה עם מאכלי חלב, שכן אם יעשה סעודה בשרית, אין בזה היכר שעושה לשם גמרה של מצוה, אלא לשם יום טוב (מדרש פנחס אות נ, הו"ד במשנת יעקב).

וכן הביא בנטעי גבריאל שכך המנהג בהונגריה ב'אויבער לענדער'. וכן כתוב במנהגי אמשטרדם, וכן הוא לנוהגים לפי מנהגי אשכנז (י.ד.). וכן נהג הגרי"י קניבסקי זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד צ"ח אות ג). ובשלמי תודה (סוכות עמוד תתט) הביא מהגרי"י קניבסקי זצ"ל שאם אפשר מצוה לשתות רביעית יין בלילה כמו ביום, והזכיר רק יין ולא הזכיר בשר.

1. קושיות הדרכי תשובה

ותמה הדרכי תשובה (סימן פט ס"ק יט) על מנהג זה, בשלמא לדעת השאג"א (סימן סו) דבלילה הראשון אין חיוב שמחה דאורייתא ניחא, אבל לדעת השערי תשובה (תקכט סעיף ב') בשם המ"א (תקמו ס"ק ד') שיש חיוב שמחה גם בלילה, קשה איך מותר להפסיד אכילת בשר בלילה.

מכח כל זה מסיק הדרכי תשובה שיותר נכון לאכול בבוקר מזונות מאכלי חלב, ואח"כ יאכלו סעודת בשר.

2. הוראת גדולי הדור

קידוש בבוקר: וכן היה נוהג הגרש"ז אורבאך זצ"ל, (הליכות שלמה שבועות פרק י"ב הע' מ"ט) לאכול מאכלי החלב לאחר הקידוש ביום ללא סעודה, ולאחר חצי שעה נטל ידים לסעודת החג (שהיתה במאכלי בשר, ביום ובלילה). וכן השיב ונהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מבקשי תורה חל"ז סוף עמ' מ', אשרי האיש אר"ח ח"ג פרק ס"ו אות ג') שלכתחילה יש לאכול גם בלילה וגם ביום סעודת בשר, ובבוקר יאכל מאכלי חלב. ובכל השנה הגרי"ש לא היה טועם כלום בקידושא רבא בבית כנסת. חוץ מפעם אחת בשנה בשבועות, שהיה אוכל ברוב עם מאכלי חלב בלינצ'ס' ועוד מעדנים (י.ו.).

והורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס וספרתם לכם עמוד מ"ג סעיף י"א) בתשובה לשאלה האם צריך דווקא לעשות סעודה חלבית או די באכילה בעלמא, והשיב שהמנהג לעשות סעודה.

וכן דעת הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ג סימן י"ח תשובה יא) שיש להקפיד בסעודת הלילה לאכול מעט בשר ולשתות מעט יין, ואף שהמצוה לאכול בשר עיקרה היא ביום יותר מאשר בלילה. והוסיף (שו"ת אור לציון ח"ג פי"ח הערה י"א) שצריך שאכילת מאכלי חלב יהא בסעודה ואם אוכלים רק מזונות, אין זה דומיא דשני הלחם שהיה פת.

3. טעם למנהג

טעם לנוהגים לאכול סעודה חלבית בלילה: כתב בספר שערי ימי הפסח (פרק ד') - כיון שיש ענין לאכול מאכלי חלב, ויש מצווה לאכול בשר ביו"ט, עדיף לאכול מאכלי חלב בלילה שאז יש פחות חיוב שמחה כמבואר בשאג"א (סימן סו) ואת הבשר ביום שאז עיקר חיוב השמחה. טעם אחר: כיון שנוהגים להיות ערים בליל שבועות ואכילת בשר מכבידה על האדם וגורמת לעיפות, על כן אוכלים מאכלים קלים של חלב [ועיין שם שהקשה ממה שמובא בהלכות חנוכה שיש ענין לאכול מאכלי חלב זכר ליהודית שהאכילה את שר האויב חלב עד שנרדם. ובהערה שם אות פא הקשה ממה שכתב רש"י (שופטים ד' י"ט) על מה שיעל נתנה לסיסרא חלב לשתות משום שהחלב מכביד את הגוף להיות נרדם עכ"ל רש"י. על אף שביקש רק מים, כדכתיב בשירת דבורה (שופטים ה כה) מים שאל חלב נתנה: ורואים שחלב מביא לידי שינה].

פנינים

חובת אכילת בשר

בזמננו: ועיין בדברי הגרמ"מ קרפ שליט"א (הלכות חג בחג עמוד קמד) שגם בזמננו יש נוהגים לאכול בלילה רק מאכלי חלב, ואין אוכלים כלל בשר אלא דגים ושאר מטעמים חלביים, והאריך לדון האם ראוי לעשות כן.

ויש צד להקל בדבר, לפי מה שמבואר בביאור הלכה (סימן תקכט ד"ה כיצד משמחן) שכיום כיון שאין לנו בשר שלמים, אין חיוב גמור לאכול בשר, וכל החיוב הוא רק לשתות יין כמבואר בב"ח ובשאר אחרונים, ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה. וידוע שכך היה מנהגו של הקה"י (ארחות רבינו ח"ב עמוד צ"ח) לאכול בלילה רק מאכלי חלב ולא סעודת בשר, וכנראה סמך על הביאור הלכה ולכן הקפיד רק על שתיית יין ולא הקפיד על אכילת בשר.

עוד צד להקל יש, לפי מה שהסתפק החזו"א (או"ח פסחים סימן קכד דף ע"א עמוד א ד"ה והא) כלפי חובת אכילת בשר קדשים האם הריבוי של שמחת יו"ט בליל החג, בא להוסיף חיוב שצריך לאכול בשר שלמים גם בלילה, או שבא להקל שיכול לקיים את האכילה של הבוקר בלילה, אולם אין צריך לאכול פעמיים גם ביום וגם בלילה. ושפיר לפי הצד הראשון בחזו"א מובן שמספיק לאכול בשר פעם אחת ביום, ואין חיוב לאכול גם בלילה. ❖

טעם לנוהגים לאכול סעודה חלבית ביום: כתב הגר"י טשזנר שליט"א בספרו **שערי ימי הפסח** (שער יב) - לטעם של הרמ"א זכר לשתי הלחם, אחד לחלב ואחד לבשר, הרי שתי הלחם זמן הקרבתו ביום. לטעם המשנ"ב יש לאכול ביום שכן רק ביום נאסר עליהם בשר הטרף וחל עליהם ביום החובה להגעיל את כליהם.

אכן העירו לנוהגים לאכול בבוקר סעודה חלבית תחילה בנטילת ידים וברכת המזון, ואח"כ אוכל סעודה בשרית נמצא שבסעודה העיקרית לא אכל בשר (י.ז.ו.). ומבואר בדברי הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ז סימן קי"ד) שהדין לאכול בשר הוא שהבשר יאכל בתוך הסעודה, שהרי יש חיוב ביר"ט של שני סעודות (שלכן חוזרים אם שכח יעלה ויבוא, רק בשני סעודות ולא יותר), והוכיח שם ששמחת יו"ט הוא רק בסעודה שיש בו פת ובשר. אכן דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ג סימן י"ח תשובה יא) לענין אכילת בשר בליל שבועות שאין חיוב שהבשר יהא בתוך סעודת יום טוב. ❖

הערות מבני החבורה

עוגת גבינה ל שבועות - בערמה

שאלה: ידידי סיפר לי על מידותיו התרומיות של ראובן, שיש לו בת בשידוכין, ויש לו מנהג מעניין מאוד, כל מי שמציע לו שידוך מקבל לביתו ביום שישי הסמוך עוגת גבינה, כאות 'הכרת הטוב', גם במקרה שלא יצא כלום מהשידוך. כששמעתי על כך, נכנס בי רוח שטות, והחלטתי להפתיע את אשתי בעוגת גבינה ביום שישי הקרוב ערב חג השבועות, התקשרתי לבית ראובן, והצעתי לו שידוך של בחור מסוים, למרות שאין לי שום שייכות בשידוכין, ואפילו איני יודע איזה סוג בחור ראובן מחפש לבתו. זרקתי להם שם של בחור, בלי לברר כלום מקודם, וכלל לא התכוונתי להתקדם בשידוך, ואפילו לא הצעתי זאת למשפחת החתן. ואכן ביום שישי ערב חג השבועות קבלתי לביתי עוגת גבינה יפה.

ברצוני לשאול, האם מותר לי לאכול את עוגת הגבינה, כי אולי יש בזה חשש גזל, שאילו ראובן היה יודע, שכל ההצעה היתה רק בשביל העוגה לא היה נותן לי זאת, או שמא יתכן שאכן השידוך מתאים, ולבסוף איך שהוא השידוך יצא לפועל?

תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א: כידוע שהיו אנשים גדולים שנהגו במנהג זה לשלם לשדכנים, גם כאשר השידוך בסופו של דבר לא יצא לפועל, ולא כולם נהגו מטעם אחד אלא משלושה טעמים.

א. יש שמשלמים, כי הם רוצים לגרות את השדכנים, שיציעו להם הצעת שידוך, ומחווה כזאת מדרבנת את השדכנים להציע להם הצעות שידוכים.

ב. יש שמשלמים על סמך דברי הגמרא (בבא מציעא דף פג ע"א) שרבה בר בר חנן שכר סבלים להעביר לו חבית, והם שברו אותה, אמר לו רב, שלא רק שלא יגבה מהם דמי הנזק, משום למען תלך בדרך טובים (משלי ב כ), אלא גם ישלם להם שכרם, משום וְאֶרְחוּת צְדִיקִים תִּשְׁמֹר: (משלי ב כ), הרי שמדת חסידות לשלם לפועלים גם אם לא עלתה בידם הפעולה כהוגן, ואף אם נאנסו ונתקלקלה הפעולה על ידם.

ג. יש אדמורים ששלמו דמי שדכנות על כל הצעה, כי כל הצעה מקרבת את השידוך למרות שלא יצא לפועל ולמרות שלכתחילה ההצעה לא היתה ראויה, וכן נהג האדמו"ר מרוזין זצ"ל שהיה נותן רובל לכל הצעת שידוך, יעוין בספר נר ישראל (ח"ד עמו' יג) בטעם הדבר שכל הצעה מקרבת את השידוך. וכן נהגו השר שלום מבעלזא זצ"ל בעל הדברי חיים מצאנז זצ"ל, והאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, ועוד רבנים ואדמורים.

ואם כן צריך לברר למה נוהגים משפחה זו לשלוח עוגת גבינה, אם זה משני הטעמים הראשונים, אם כן אין כן הצעת שידוך, ולא דין פועל, אבל אם משום שזה מקרב את ההצעה הנכונה, אולי גם הצעה זו מקרבת את השידוך, ואולי אפשר לו להשתמש בעוגה, וצ"ע. עד כאן מתשובת הגר"י זילברשטיין. (ווי העמודים מספר 29 אד"ב תשע"ו).

ויש בזה כמה דעות:

גזלן או גלאט: יש שטענו שגזל בידו, כיון שלא התכוון ברצינות, ולא משנה מה האינטרס של המשפחה, כי העוגה הוא בתמורה להצעת שידוך' וזה אינו הצעה כלל (צ.פ.). מאידך יש שטענו להיפך, שזה 'גלאט' משום שזה גופא המטרה, שכולם יעסקו בנדון מדוע הם נותנים עוגת גבינה, ויבקשו אף הם לקבל, וכך בסוף יהיה להם שידוך. ומשתלם להם העסק שאותו אדם יאכל את העוגת גבינה, כדי שימצאו שידוך לבת שלהם, והראיה מזה שלא ביררו האם אכן הוא שדכן ותיק אלא שלחו לו עוגה ללא אומר ודברים מוכח ששמחים בעצם ההצעה. (א.מ.). ועוד שכיון שתקועים בשידוכים, הם שמחים בעצם העובדה שמישהו מתקשר אליהם להציע שידוך, ולא איכפת להם כמה זמן הושקע בבירורים על ההצעה (א.ב.).

מותר: שמעתי מהגר"י קופשיץ שליט"א שאין בזה שום חשש כיון שבמציאות הציע שידוך, ואף אחד לא התנה עמו כמה זמן להשקיע בהצעה. וכן שמעתי מהגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א שיכול לקבל את העוגה כי סו"ס כל הצעה מקרבת את ההצעה האמיתית. וכן שמעתי מהגר"ר משה אורי איזנשטיין שליט"א שאין בזה שום חשש כי מבואר בספרים שכל הצעת שידוך שורשו במה שיש איזה שהוא זיקה לשידוך, כגון שסבא אחד בשמים רוצה מאוד שהשידוך יצא לפועל, ואף שבסוף יש מעכבים מכל מקום עצם ההצעה מוכיח שיש איזה שייכות. וכן שמעתי מהגר"ר אשר פריימן שליט"א שמותר לכתחילה לעשות כן, שכבר היו מעשים שהציעו שידוכים שלא היה נראה כלל שיצאו לפועל ולבסוף נגמרו. וכן שמעתי מהגר"ר צבי חשין שליט"א שברור שיכול לאכול כי קיים באופן מלא את המבוקש ממנו, ואם רק שייך שינשא זה לזה שהבחור אינו נשוי, והאשה איננה אשת איש, שפיר מגיע לו תמריץ. [ואדרבה יש לדון להיפך במקרה שהשידוך כן יגמר, האם מגיע לו דמי שדכנות כי הרי הוא בא רק לשם מטרה של עוגת גבינה, ולא בתורת שדכן. וגם בזה הדעת נוטה שיקבל דמי שדכנות במלואו, כי סו"ס בגללו אירע השידוך]. וכן שמעתי מהגר"ר יהושע לנדא שליט"א שכיון שאינו תשלום שכר אלא תמריץ, לא שייך להעמיד בזה תנאים.

הצעה כפולה: שמעתי מהגר"ר דוד שוימר שליט"א, שיש לחלק אם הציע את השידוך בצד השני מגיע לו עוגת גבינה, אולם אם הציע רק באותו צד שמחלקים עוגת גבינה, מוכח שאין זה הצעת שידוך אלא בקשה לקבלת עוגת גבינה. והוסיף שמסופר על הדברי חיים מצאנז שתמיד היה נותן רובל לכל הצעת שידוך, ולאחד שהציע שידוך כדי לקבל את הרובל כסף לא נתן לו כלום, והסביר שראה שבשמים לא הציעו לו שידוך זה, וכל הצעת שידוך יש לו מקור בעולמות עליונים. ולפי זה כאן אם רואה שהשידוך המוצע אינו מתחיל, וכל ההצעה באה רק כדי לקבל עוגת גבינה, אין צריך לתת לו כלום.

שם הצעה: שמעתי מהגר"י סילבר שליט"א שתלוי אם יש כאן שם הצעה שיש סיכוי בעולם שהשידוך יצא לפועל שאז מגיע לו עוגה כי אולי באמת יצא לפועל משהו מכח הצעה זו, לבין אם ההצעה מופקעת כל כך שאז אין מגיע לו. וכן שמעתי מהגר"ר מיכל פריד שליט"א שתלוי - אם סביר להניח שהשידוך לא ייצא לפועל, כגון שהצד השני משתייך לחוג קיצוני ביחס לצד הראשון, אין מגיע לו כלום, אבל אם אינו קיצוני (אף שלא כל יום שומעים על כאלו שידוכים), מגיע לו עוגת גבינה כיון שמעלה עוד אופציות לצד זה, ומתוך כלל האפשרויות בסוף יצא שידוך טוב. ❖